

Agnieszka WANIEWSKA¹

Pod merytoryczną opieką – mjr. dr. Pawła WASILEWSKIEGO

MNIEJSZOŚCI ETNICZNE W POLSCE - TRADYCJA I NOWOCZESNOŚĆ

Abstrakt: Artykuł stanowi syntezę zagadnień opisujących kształtowanie się mniejszości narodowych i etnicznych na ziemiach polskich w odniesieniu do II RP i czasów współczesnych. Istotą zawartych w nim treści jest przedstawienie etniczności i społeczeństwa w ujęciu tradycyjnym i współczesnym. Poruszona została kwestia Romów, żyjących na obszarze Polski oraz ich postrzeganie przez społeczność.

Słowa kluczowe: mniejszość narodowa, mniejszość etniczna, tradycja, nowoczesność.

WSTĘP

Człowiek żyje w różnych zbiorowościach społecznych. Czynniki, tworzące więzi w obrębie zbiorowości narodowej, mają wpływ na psychikę człowieka, kształtując poczucie tożsamości narodowej oraz odrębności wobec innych narodów. Świadomość narodową wyznacza przekonanie o wspólnym pochodzeniu. Żadne społeczeństwo, dbając o własną odrębność narodową, nie może dążyć do jej zachowania kosztem mniejszości narodowych. Mają one również prawo do zachowania swojej kultury, języka, obyczajów. Znacznie słabsze i nieposiadające własnych instytucji państwowych mniejszości zdane są na pomoc państw, na terenie których żyją. Mniejszości narodowe i etnicznych występuje również na terenie Polski, co ma swoje negatywne i pozytywne strony.

1. CHARAKTERYSTYKA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH

Interesujący obraz *Obcego* wykreowała tzw. kultura ludowa, istniejąca od średniowiecza aż do połowy XX wieku, kiedy zakończył się proces jej stopniowego zaniku. Okres największego rozkwitu kultury ludowej przypada na wiek XIX, co na ziemiach polskich miało związek między innymi ze zniesieniem pańszczyzny. Jej stosunek do obcych jest raczej ambiwalentny (dwoisty, pełen wewnętrznych sprzeczności, zawierający w sobie różne wartości). *Obcy* mógł budzić lęk, ale i fascynację. Spotkanie z nim mogło oznaczać zarówno szczęście, jak i nieszczęście. *Obcy* mógł się wcielić w postać zarówno świętego, jak i diabła. Poza tym, kultura ludowa stworzyła dwa sprzeczne ze sobą wizerunki *Obcego*. Po pierwsze, jako istotę bez duszy, fizycznie zdeformowaną i pozbawioną mocy życia, często występującą pod postaciami różnych zwierząt. W drugim *Obcy* kojarzeni byli ze śmiercią, jałowością życia, milczeniem i ciemnością. Tak więc, kultura ludowa stworzyła stereotyp etniczny *Obcego*, który wzbudzał w ludziach na przemian uczucia lęku i zarazem fascynacji, dążenia do zbliżenia, a jednocześnie chęci dystansowania się². Według Zygmunta Baumana, każde społeczeństwo wytwarza *Obcych* na własny sposób i użytek, zgodnie z zapotrzebowaniem. Jednak w tzw. erze nowoczesnej nie

¹ Agnieszka WANIEWSKA - studentka 3 roku stacjonarnych studiów I stopnia kierunku Bezpieczeństwo Narodowe WSOWL.

² J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009, s. 105-106.

ma miejsca dla *Obcych*, którzy burzą ład i harmonię w społeczeństwie. Należy ich usunąć, dokonując kulturowego lub fizycznego unicestwienia, które nowoczesność nazywa aktem twórczym. Bauman pisze o dwóch możliwościach strategicznych eliminacji *Obcych*:

1. Strategia antropofagiczna polega na pożarciu *Obcych*, dalej na ich trawieniu i w rezultacie na przekształceniu ich w substancję własną. W erze nowoczesnej ujawnia się w postaci asymilacji kulturowej, niszczeniu, co było nowe, różne.
2. Strategia antropoemiczna jest strategią odrzucenia, wykluczenia i usunięcia *Obcych* poza granice państwa symbolizującego ład i porządek. Polega na izolacji poprzez tworzenie widzialnych i niewidzialnych zakazów i nakazów ograniczających swobody obywatelskie³.

Żyjąc wśród *obcych*, koegzystujemy tak naprawdę najczęściej obok nich, nigdy razem z nimi dla nich. W zbiorowościach narodowych żyją zarówno mniejszości narodowe oraz etniczne o różnym rodowodzie, które są wyróżniane na podstawie odrębnych, obiektywnych cech.

Pojęcie „mniejszości” odnosi się do społeczności lub innej grupy ludności, zamieszkującej trwale na pewnym terytorium, różniącej się od większości mieszkańców cechami, które powodują uznanie ich w wiadomości społecznej za odmienne⁴. Do tych cech można zaliczyć przede wszystkim język, religie, świadomość narodową, kulturę, itd.

Jednym z naukowców, który zajął się zdefiniowaniem grupy etnicznej był niemiecki socjolog Max Weber. Według niego grupa etniczna to taka społeczność ludzka, która opiera się na rzeczywistym lub wyobrażonym przypuszczeniu o wspólnocie pochodzenia. Zbiorowość ta połączona jest subiektywną wiarą we wspólną etnogenезę.

Poczucie odrębności stanowi punkt wyjścia dla Ewy Nowickiej, która stwierdza, że jest to taka grupa (...) która sama siebie uważa za odrębną od innych grup i jest uważana przez inne grupy za odrębną pod czterema względami:

1. Kultury (języka, religii itd.),
2. Genealogii pojmowanej w kategoriach wspólnoty biologicznej, czy rasowej, albo losów historycznych,
3. Cech osobowości określanych łącznie jako charakter narodowy czy etniczny.
4. Zajmowanego terytorium⁵.

W najważniejszym podejściu, poprzez grupy etniczne rozumie się wszystkie zbiorowości o różnym pochodzeniu rasowym, narodowym i wyznaniowym, biorące udział w procesach asymilacji, osadnictwa i zagospodarowania terytoriów należących do krajów o imigracyjnym rodowodzie, w sytuacji braku ich pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym zbiorowości przyjmującej⁶. Każda kategoria czy zbiorowość imigracyjna o posiadającym status grupy etnicznej może stać się zarazem mniejszością, gdy z powodu niedokonanego procesu asymilacji, zajmuje podrzędne miejsce w strukturze społeczeństwa przyjmującego.

Obecnie występują w świecie dwa rodzaje mniejszości narodowych i etnicznych:

- I. Grupy będące częścią innych narodów - państw. Ze względu na genezę, wyróżnić można dwa rodzaje takich mniejszości:

³ *Ibidem*, s. 105.

⁴ Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 1996, T. IV, s. 253.

⁵ E. Nowicka, *Etniczność a sytuacja mniejszościowa*, [w:] „Przegląd Polonijny”, zeszyt 1 (51), 1989, s. 44.

⁶ T. Paleczny, *Socjologia stosunków międzynarodowych Zarys problematyki*, Kraków 2001, s. 112.

- zbiorowości terytorialne, odrębne językowo i - w większości - wyznaniowo, znajdujące się w obszarze innych narodów-państw na skutek zmiany granic politycznych w przeszłości dalszej lub bliższej. Do mniejszości tego typu zalicza się np. Słowaków w Czechach, Polaków na Litwie, Niemców czy Białorusinów w Polsce;
 - zbiorowości narodowe o imigracyjnym rodowodzie, pozbawione poczucia związku z własnym, ulokowanym na terytorium kraju osiedlenia terytorium grupowym, rozproszone, wchodzące w skład swych diaspor narodowych. Są to przykładowo mniejszości: meksykańska w Stanach Zjednoczonych, żydowska w Polsce czy turecka w Niemczech.
- II. Zbiorowości etniczne o autochtonicznym, autotelicznym charakterze, które nie osiągnęły statusu narodu. Są to grupy odrębne pod względem charakterystyk kulturowych, w tym językowych. Posiadają długą genezę i reprezentują genetycznie dwa typy zbiorowości:
- terytorialnych, z wyraźnie wyodrębnioną symboliczną sferą identyfikacyjną z „ojczyzną prywatną”, regionem, nakładającą się na szerszą tożsamość ideologiczną z narodem -państwem. Do grup tego typu zaliczyć można w Polsce np. Łemków, Mazurów, Warmiaków, Kaszubów.
 - imigracyjnych, napływowych, cechujących się silną więzią ideologiczną, nie tworzących jednak odrębnych narodów lub nie wchodzące w ich skład. Są to grupy o dużym stopniu integracji językowej i religijnej, wpisane w schemat procesu asymilacyjnego ze społeczeństwem kraju osiedlenia. Zaliczyć można do nich np. Romów, Tatarów w Polsce⁷.

Polskie prawo definiuje mniejszości narodowe oraz etniczne zapisanymi w ustawie z dnia 6 stycznia 2005r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. W myśl ustawy mniejszością narodową czy też etniczną jest grupa obywateli polskich, która spełnia następujące warunki:

- jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana;
- na jej wyrażanie i ochronę;
- jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat⁸.

2. OD WIELONARODOWOŚĆ II RP DO WSPÓŁCZESNEJ JEDNOLITOŚCI

W Polsce po pierwszej wojnie światowej zamieszkiwało w 1921 roku 27 milionów ludzi, a wysoki przyrost naturalny spowodował, że liczb ta w 1939 roku przekroczyła 35 milionów. W granicach odrodzonego państwa polskiego znalazła się duża liczba ludności niepolskiej. W roku 1921 i 1931 zostały przeprowadzone dwa spisy powszechne. W pierwszym postawiono pytanie o przynależność narodową natomiast w drugim zapytano o posługujący się na, co dzień język. W 1921 roku deklarowało oficjalnie ponad

⁷ *Ibidem*, 51-52.

⁸ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym Dz. U. 2005 Nr 17, poz. 141; Dz. U. 2005 Nr 62, poz. 550.

69% obywateli, tyleż samo twierdziło w 1939 roku, że posługuje się językiem polskim. Niektórzy badacze stwierdzają jednak, iż odsetek ten był zawyżony i nie przekraczał 66% czy nawet 64%. Rzeczpospolita miała charakter wielonarodowy.

W ówczesnych realiach Europy Środkowowschodniej było to zjawisko powszechne. Spośród ludności nie polskiej największe liczebnie grupy stanowili: Ukraińcy (ok. 14%), Żydzi (ok. 8%), Białorusini (ok. 6%) i Niemcy (ok. 4%), a poza tym żyli Litwini, Rosjanie, Ormianie, Czesi, Słowacy i inne narody⁹.

Sytuacja prawna mniejszości narodowych w II Rzeczpospolitej była uregulowana. Wszyscy obywatele bez względu na wyznanie pochodzenie mieli równe prawa. Jedynie Śląsk posiadał niewielką autonomiczność poza tym nawet województwa zamieszkałe w znacznej części przez ludność nie polską nie posiadało statutu autonomicznego. Dzięki pełni praw politycznych mniejszości narodowe posiadały swoich przedstawicieli w Sejmie. Funkcjonowały liczne partie polityczne: ukraińskie, żydowskie, białoruskie i niemieckie.

W organach administracji państwowej przeważali jednak Polacy, co prowadziło do problemów, gdyż urzędnicy nie znali często języka ani specyfikacji kulturowych miejscowej ludności. Podobna sytuacja miała miejsce w armii, gdzie liczny odsetek stanowili mężczyźni wywodzący się z mniejszości narodowych jednak oficerami byli głównie Polacy.

Jedną z głównych partii politycznych o nazwie Narodowa Demokracja nie ukrywała, że dąży do budowy polskiego państwa narodowego. Uważali, że ludność słowiańska (Ukraińcy, Białorusini) z czasem ulegną polonizacji, a Niemcy i Żydzi opuszczą Polskę. Głosili hasło „Polska dla Polaków”. Obóz skupiony wokół Józefa Piłsudskiego opowiadał się za asymilacją państwową ludności niepolskiej, czyli włączeniem tej ludności w pracę na rzecz państwa, przy umożliwieniu jednocześnie zachowania odrębności narodowej¹⁰.

Dochodziło do licznych konfliktów między mniejszościami a ludnością polską. Przykładem jest ludność żydowska, która odgrywała znaczną rolę w życiu gospodarczym kraju, zwłaszcza w handlu. W 1938 roku Żydzi stanowili około 51% adwokatów i 39% lekarzy, co prowadziło do niezadowolenia wśród młodzieży akademickiej, czego konsekwencją były liczne protesty. Domagano się wprowadzenia zasady *numerus clausus* (łac. liczba ograniczona – liczba oznaczająca maksymalny odsetek kandydatów pewnej kategorii) lub *numerus nullu* (łac. liczba żadna – całkowite niedopuszczenie pewnych grup). W okresie międzywojennym (lata 1918-1939) w granicach II Rzeczpospolitej mieszkało 11,3 mln osób innej niż polska narodowość, co stanowiło 35% ogółu (dane z 1931 r.).

Przyczyny tak dużych zmian w strukturze narodowościowej były związane z tragicznym bilansem II wojny światowej i konsekwentną realizacją powojennej polityki władz socjalistycznej Polski. Działania wojenne i eksterminacja ludności pochłonęły ok. 6 mln istnień ludzkich, na skutek zmiany granic poza Polską znalazło się ok. 6,5 mln osób, a przymusowe migracje i przesiedlenia uszczupliły polskie społeczeństwo o 1,7 mln osób. Po II wojnie światowej, w wyniku przesiedleń i repatriacji, Polskę zamieszkali niemal wyłącznie Polacy. Poza tym, przez wiele lat Polska nie była państwem atrakcyjnym dla migrantów. Jakikolwiek ruchy migracyjne dotyczyły raczej wyjazdu Polaków do innych krajów niż odwrotnie – przyjazdu cudzoziemców.

Na skutek zmian, jakie dokonały się po II wojnie światowej, Polska z kraju niemal o różnorodnej strukturze narodowej stała się państwem niemal jednolitym etnicznie. Wy-

⁹ B. Burda et. al., *Historia 3*, Gdynia 2008, s. 80-81.

¹⁰ *Ibidem*, s. 82.

korzystując cen fakt, władze PRL lansowały modę państwa, w którym trudno było o miejsce dla mniejszości narodowych. Dopiero po roku 1989 pojawiła się możliwość przywrócenia im niezależnych im praw.

Należy podkreślić, że wszystkie akty prawne, w których uregulowane zostały omawiane kwestie, przyjęto już w demokratycznej Polsce, po roku 1989. Ustawowo PRL nie regulował tej problematyki. Współczesna Polska jest krajem prawie całkowicie jednolitym narodowościowo. Według spisu powszechnego z 2002 roku, liczebność mniejszości narodowych wynosi 3,26% ogółu mieszkańców, czyli ok. 1,5 mln osób. Najliczniejszą mniejszością narodową są dzisiaj Niemcy. Liczba osób tej narodowości oceniana jest na ok. 150 tys. (w 1931 r. - 800 tys.). Zamieszkują głównie Śląsk. Druga grupa to Białorusini, których jest ok. 49 tys. (1931 - 1,9 mln). Mieszkają przede wszystkim na wschodzie Polski. Trzecią najliczniejszą grupę stanowią Ukraińcy, po II wojnie światowej przymusowo przesiedleni na ziemie zachodnie i północne. Żyje ich w Polsce ok. 31 tys. (1931 - 5 mln)¹¹.

Aktualnym źródłem oficjalnych danych o liczebności poszczególnych mniejszości jest Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań z 2002 r. Spis zweryfikował między innymi liczebność.

Tabela 1. Liczebność poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.

Lp	Nazwa mniejszości	Liczebność według NSP	% liczby obywateli ogółem	Posiadający obywatelstwo polskie	% liczby członków danej mniejszości ogółem
	Ogółem ludność	38.230.080	100	37.529.751	X
	Mniejszości razem	268.845	0,70	253.273	94,21
1.	niemiecka	152.897	0,40	147.094	96,20
2.	białoruska	48.737	0,13	47.640	97,75
3.	ukraińska	30.957	0,08	27.172	87,77
4.	romska	12.855	0,03	12.731	99,04
5.	rosyjska	6.103	0,02	3.244	53,15
6.	łemkowska	5.863	0,02	5.850	99,78
7.	litewska	5.846	0,02	5.639	96,46
8.	słowacka	2.001	0,01	1.710	85,46
9.	żydowska	1.133	0	1.055	93,12
10.	ormiańska	1.082	0	262	24,21
11.	czeska	831	0	386	46,45
12.	tatarska	495	0	447	90,30
13.	karaimska	45	0	43	95,56

Źródło: opracowanie na podstawie danych i zestawień GUS.

¹¹ <http://www.poland.gov.pl/>

Największe skupiska mniejszości narodowych i etnicznych znajdują się w województwach: opolskim 105 509 (9,91 % mieszkańców województwa), podlaskim 53 807 (4,45 % mieszkańców województwa), śląskim 32 679 (0,69 % mieszkańców województwa), warmińsko-mazurskim 17 096 (1,20 % mieszkańców województwa), dolnośląskim 8 429 (0,29 % mieszkańców województwa), zachodnio-pomorskim 5 956 (0,35 % mieszkańców województwa), małopolskim 5 734 (0,18 % mieszkańców województwa) i pomorskim 5 560 (0,26 % mieszkańców województwa). Ponadto, tereny województwa pomorskiego zamieszkują Kaszubi, społeczność posługująca się językiem regionalnym¹². Każda z mniejszości posiada organizacje wykazujące działalność społeczno – kulturową, a także imprezy kulturalne w których chętnie uczestniczą Polacy. Jednym z podstawowych celów organizacji czy też stowarzyszeń mniejszości narodowych w Polsce jest podtrzymanie tradycji narodowych. Przejaw takiej aktywności wykazują łąkowe podczas Festiwalu Folklorystycznego Mniejszości Narodowych i Etnicznych organizowanych w Legnicy. Kolejny przykład stanowi Festiwal Piosenki Rosyjskiej. To festiwal muzyczny, który świętem piosenki i kultury rosyjskiej, organizowany od 2008 w Zielonej Górze. Nawiązuje do organizowanego w tym samym mieście w latach 1965-1989 Festiwalu Piosenki Radzieckiej. Działania tego typu sprzyjają zacieśnieniu stosunków z naszymi sąsiadami, zmniejszają niebezpieczeństwo konfliktów na tle etnicznym. Jednak na niektórych obszarach Polski ludność innych narodowości tworzy zwarte skupiska. Mniejszość ukraińska w wyniku przymusowego osadnictwa na Ziemiach Zachodnich (akcja „Wisła”) została rozproszona przede wszystkim na obszarze województwa dolnośląskiego i zachodniopomorskiego¹³. Ochrona mniejszości narodowych i etnicznych jest niezbędna dla stabilizacji państwa, a różnorodności etnicznej, językowej i kulturowej należy się szacunek. Różnorodność ta wzbogaca państwo i jego obywateli. Polska nie posiada tradycji wielokulturowej tworzącej się poprzez zamieszkiwanie na danym terenie osób o różnych narodowościach, kulturach czy religiach. Z tego względu, jeszcze do niedawna politycy i twórcy prawa nie przykładali dużej wagi do kwestii związanych z dyskryminacja mniejszości.

3. ETNICZNOŚĆ W UJĘCIU TRADYCYJNYM I WSPÓŁCZESNYM

Świat dzisiejszy, mimo że nastawiony na nowoczesność, nie może oderwać się od przeszłości i nie może obyć się bez tych, którzy żyli przed nami. W tradycja jest tym samym, co dziedzictwo kulturowe. Są to, więc utrwalone w kulturze danego społeczeństwa i w procesach socjalizacji przekazywane wartości, normy, prawa, wierzenia, stany psychospołeczne, wzory zachowań, wytwory kultury symbolicznej i materialnej, wydarzenia, postacie, zwyczaje i obyczaje. Elementy te są przejmowane od poprzednich pokoleń na podstawie ich trwałości historycznej i ważności. Ukształtowały się one w przeszłości, ale aktualnie funkcjonują w społeczeństwie. Tradycja zatem to wszystko to, co zostało wytworzone w przeszłości i aktualnie żyje nadal. Wielkie osiągnięcia zawsze swoimi korzeniami sięgają wiedzy i doświadczeń minionych pokoleń. Tradycja jest zawsze czyjąś tradycją i jest czymś niezmiernie ważnym dla danego narodu, społeczeństwa, danej grupy społecznej. Tak więc zdolność polskiego społeczeństwa do przekazywania czegoś, jak też same treści i formy przekazywane, zapewniają mu stabilność, integrację, tożsamość, trwałość, poczucie wartości, dobre funkcjonowanie procesów selekcji i adaptacji. Ostatecznie tradycja jest ważnym czynnikiem rozwoju narodu, społeczeństwa i państwa polskiego. Dzięki tradycji jest to, zatem wciąż ten sam naród, to samo społeczeństwo, to samo państwo, mimo zmieniających się w nim ludzi, wydarzeń i wytworów. I dzięki trady-

¹² www.msw.gov.pl

¹³ Z. Smutek, J. Maleska, B. Surmacz, *Wiedza o społeczeństwie*, Gdynia 2003, s. 32.

cji zasadnicze reakcje i działania w społeczeństwie polskim są podobne na przestrzeni wieków. Dotykamy tu problemu niezmiernie ważnego dla narodu/społeczeństwa, a mianowicie stwierdzamy, że coś w nim musi być nienaruszalne, niezmienne, tożsame, co pokolenia następujące po sobie przekazują i chcą to czynić, mimo że ludzie i warunki życia się zmieniają.

Z tradycją wiąże się to, co przestarzałe, zacofane, stagnacyjne, z nowoczesnością zaś to, co aktualne, postępowe i rozwojowe. Nowoczesność wypiera więc tradycję z każdej dziedziny życia. Takie wartościujące rozumienie tradycji przejęto od Karola Marksa, Emila Durkheima, Ludwika Krzywickiego i Maxa Webera. Wielu socjologów, psychologów i publicystów do dzisiaj tak właśnie rozumie tradycję i uważa, że od tradycji należy się uwalniać, a tych, którzy ją podtrzymują, określa się tradycjonalistami lub fundamentalistami, ludźmi przeszłości. Z tradycją wiązą zatem określoną postawę, ocenianą i postrzeganą negatywnie.

Zygmunt Bauman, stworzył ciekawą koncepcję nowoczesności, nowoczesnego świata a co za tym idzie – także społeczeństwa. Postawił tezę: Jeżeli chcemy sprawdzić czy dane państwo jest państwem nowoczesnym, to musimy sprawdzić czy jest w nim możliwe przeprowadzenie zagłady¹⁴. Można uznać, że wg Baumana zagłada jest najlepszym kryterium, które pozwala odróżnić państwa nowoczesne od przednowoczesnych. wieloaspektowe ujęcie tej tezy pozwala powiązać wiele pozornie niezwiązanych ze sobą procesów społecznych. Jednak pierwszy zestaw cech nowoczesności sporządził socjolog August Comte. Wyróżnił on sześć charakterystycznych dla nowoczesności cech:

- koncentrację siły roboczej w centrach miejskich;
- organizację pracy zorientowaną na efektywność i zysk;
- zastosowanie nauki i technologii w procesach produkcyjnych;
- pojawienie się jawnego lub utajonego antagonizmu między pracodawcami i pracownikami;
- rosnące kontrasty i nierówności społeczne;
- system ekonomiczny oparty na indywidualnej przedsiębiorczości i wolnej konkurencji¹⁵.

W większości tych cech widać ekonomiczny charakter. Nie odrzucił ich także Zygmunt Bauman. Sporządził on teoretyczny model obrazujący ewolucję społeczeństwa przednowoczesnego w kierunku społeczeństwa nowoczesnego. Początkiem wg Baumana jest zawsze utopia, jakiś projekt społeczeństwa doskonałego. Na bazie utopii człowiek buduje ideologię, oficjalną doktrynę mówiącą o tym, do realizacji, jakich celów się dąży i jakich używa się do tego środków i metod. Stwierdza, że państwo jest nowoczesne, gdy jest w stanie wyselekcjonować jakąś część społeczeństwa i poddać ją jednemu z trzech ostatecznych rozwiązań:

- totalitaryzmowi eksploatacyjnemu;
- koncentracji eksterminacyjnej;
- koncentracji typu pacyfikującego¹⁶.

Pierwsza możliwość zakłada ekstensywne wykorzystywanie jakiejś grupy społecznej w celu osiągnięcia z tego maksymalnych zysków ekonomicznych.

Koncentracja eksterminacyjna to po prostu zagłada zawadzającej części społeczeństwa. Koncentracja typu pacyfikującego zakłada z kolei odizolowanie części społeczeństwa i utrzymywanie jej w stanie kontrolowanego uspokojenia. Bauman twierdzi, że państwo można nazwać nowoczesnym, gdy wszystkie trzy typy pozostają do dyspozycji

¹⁴ Z. Bauman, *Nowoczesność i zagłada*, przeł. Tomasz Kunz, Kraków 2009, s. 42-56.

¹⁵ P. Sztompka, *Socjologia*, Kraków 2009, s. 558-559.

¹⁶ Z. Bauman, *Nowoczesność i zagłada... op. cit.*, s. 41-55.

lub gdy są stosowane. Bauman przedstawił koncepcję kozła ofiarnego, czyli jak znaleźć ofiarę i jak skierować przeciw niej społeczeństwo. Koncepcja „kozła ofiarnego” zakłada wyselekcjonowanie określonej grupy społecznej według kryterium rasowego, etnicznego, kulturowego czy też ekonomicznego. Później należy ukazać tę grupę społeczeństwu, jako przyczynę wszystkich problemów, nadać jej status WINNY¹⁷. Na takiej podbudowie można sobie było pozwolić na wydawanie nowego prawa, oficjalnie dyskryminującego jedną grupę społeczną. Nagle brak równości wobec prawa staje się faktem, rzeczą oczywistą, legalną, pożądaną i systematycznie egzekwowaną.

Należy również wspomnieć o ponowoczesności (postmodernizmie). Postmoderniści zakładają pojawienie się zupełnie nowej jakości społecznej, zerwanie ciągłości historycznej. Mówi się o zastąpieniu kultury przez „hiperrzeczywistość”, o chaosie wrażeń i fantazji, o dekonstrukcji tradycyjnych hierarchii społecznych, o dominacji dóbr konsumpcyjnych nad człowiekiem. Bauman wyraźnie podkreśla, że ponowoczesność jak na razie jest tylko projektem, a właściwie są to pojedyncze projekty. Kładzie silny nacisk na deregulację, prywatyzację i fragmentaryzację zarówno stosunków społecznych jak i życia poszczególnych jednostek. Kolejnym projektem ponowoczesności miałyby być absolutny brak władzy, która miałaby uniwersalne ambicje. Ostatnim, lecz wg Baumana najważniejszym, elementem ponowoczesności miałyby być zarzucenie projektu społeczeństwa doskonałego¹⁸. Jedną z głównych idei jest odrzucenie tradycji jako rezultatu niefortunnego zbiegu historycznych okoliczności.

Wizją nowoczesności zajął się również Freud. Obrazuje nowoczesność jako kiedy „zasada realności” uzyskuje dominację nad „zasadą przyjemności” i kiedy, w rezultacie, ludzie zaczną wyzbywać się części swojej wolności (i szczęścia) za odrobinę bezpieczeństwa opartego na higienicznie bezpiecznym, czystym i spokojnym środowisku. Pojawia się tu produkt tłumienia „naturalnych” popędów i narzucenia schematów zachowa. Tłumienie pozostawia psychiczne rany. Ceną nowoczesności jest wysoki poziom występowania zaburzeń psychotycznych. Cywilizacja rodzi własne problemy i ustawia jednostkę w permanentnym – potencjalnym lub otwartym- konflikcie ze społeczeństwem¹⁹.

4. ROMOWIE ZAMIESZKUJĄCYCH W POLSCE JAKO MNIEJSZOŚĆ ETNICZNA – STUDIUM PRZYPADKU

Mimo, że akty prawne zapewniają mniejszości liczne przywileje najtrudniejsza jest sytuacja Romów, określanych często mianem Cyganów. Słowo Cygan pochodzi od nowogreckiego Athiganoi, czyli Nietykalni – nazwy heretyckiej sekty w Bizancjum, którą przypominali późniejsi przybysze na teren Cesarstwa. W języku polskim słowo Cygan ma znaczenie pejoratywne, kojarzy się ze złodziejem i kłamcą. Najlepszym dowodem jest czasownik ocyganić, który znaczy tyle, co oszukiwać. Cyganie mają własny język, nie dopuszczają nikogo do swoich tajemnic, izolują się, mają własne władze i wewnętrzny kodeks postępowania²⁰. Są świadomi swego wspólnego pochodzenia, podobieństwa kulturowego, identyczności rasowej i językowej. Cyganie dzielą wartości i elementy kultury kraju pochodzenia wzbogacone o zwyczaje zaczerpnięte z kultur krajów, przez które wędrowali do Polski. Tworząc swoją grupę etniczną Romowie wykorzystują własną tożsamość etniczną, która pomaga im określić siebie i swą odmienność od innych. Mają

¹⁷ *Ibidem.*, s. 39-50.

¹⁸ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Kraków 2006, s. 46-120.

¹⁹ Z. Bauman, *Prawodawcy i tłumacze*, przeł. Andrzej Ceynowa, Warszawa 1998, s. 147-148.

²⁰ (b.a.), *Charakterystyka zbiorowości romskiej w Polsce*, www.romowie.info/post/charakterystyka-zbiorowosci-romskiej-w-polsce, dostęp z dnia: 15.07.2013.

silnie ukształtowane wewnętrzne granice własnej grupy wytworzone przez jej członków. Cygańska kultura jest dość obfita, ale znajduje się już w stadium będącym okresem schyłku, zanika ona wraz z innymi przejawami folkloru cygańskiego, a pokolenie powojenne nie zna już wielu wierzeń. Głównym cynikiem tego zjawiska jest napór kultury masowej, inwazja radia i telewizji, a więc tych składników, które pokonują barierę analfabetyzmu czy biedy²¹. W grupie tej panuje ponad dziewięćdziesięcioprocentowe bezrobocie ze względu na brak stałej pracy, co pociąga za sobą ubóstwo, brak opieki lekarskiej czy ogólnie złe warunki życia. Romowie są też grupą o najniższym poziomie wykształcenia. Jednak wielu Cyganów jest dumna ze swojej ekonomicznej elastyczności i patrzą z góry na uregulowane życie i tych, którzy godzą się na rygory pracy etatowej i podporządkowaniu się jej. Są Cyganie jeżdżący mercedesami, z przyczepami o kosztownym wyposażeniu, podobnie jak nie brak żyjących skromnie lub wręcz nędznie. Są też nieszczęśliwi Cyganie zamknięci w bezdusznych blokach z betonu²². Również migracje mają wpływ na odzwierciedlenie w społeczności organizacji Cyganów - szybko zaczęli używać telefonów komórkowych do podtrzymania kontaktów²³.

Od kilku lat prowadzone są programy pomocowe w pewnym stopniu poprawiają sytuację, aczkolwiek na ich bardziej wymierne rezultaty, jak np. wzrost zatrudnienia, trzeba jeszcze poczekać. Warunki mieszkaniowe Romów - szczególnie tych zamieszkujących Polskę południową - są bardzo złe. Wiele domów nie ma bieżącej wody i kanalizacji. Wciąż zdarzają się przypadki dyskryminacji Romów przez władze publiczne oraz ostracyzm społeczny. Romowie wciąż zajmują pierwsze miejsce pod względem niechęci w badaniu opinii społecznej. Na to, że są negatywnie postrzegani przez społeczeństwo polskie niejednokrotnie sami zapracowali. Zachowują się hałaśliwie, nie liczą się z nikim, żebrzą na ulicy wykorzystując do tego dzieci. Zjazdy rodzinne, imprezy organizują na podwórkach. Matki nie dbają o swoje dzieci, chodzą bezpiecznie całymi grupami, gdy dochodzi do kłótni nie zwracają uwagi na innych czy na miejsce, w którym się znajdują.

Taki wizerunek Roma wykształcił się w polskiej społeczności. Należy jednak zaznaczyć, że zdarzają się odstępstwa od normy, jednak w przypadku Romów zdarzają się one szczególnie rzadko. Sposób zachowania oraz styl życia ma niewątpliwie wpływ na to, że Cygani są nie najlepiej postrzegani przez polską społeczność. Sytuacja pozostałych mniejszości narodowych i etnicznych pod względem bytowym jest znacznie lepsza.

PODSUMOWANIE

Tradycja jest ważnym czynnikiem rozwoju narodu, społeczeństwa i państwa. Dzięki tradycji jest to wciąż ten sam naród, to samo społeczeństwo, to samo państwo, mimo zmieniających się w nim ludzi, wydarzeń i wytworów. Za tradycją można uznać wszystko to, co zostało wytworzone w przeszłości i aktualnie żyje nadal. Wielkie osiągnięcia społeczeństwa, narodu zawsze swoimi korzeniami sięgają wiedzy i doświadczeń minionych pokoleń. Jednak w wyniku obecnej konsumpcji i globalizacji następuje odsunięcie od tradycji, a wkroczenie w nowoczesność, czyli to, co aktualne, postępowe i rozwojowe. Nowoczesność wypiera więc tradycję z każdej dziedziny życia.

Wraz z upływem lat Polska będąca krajem wielonarodowym stała się krajem o względnie jednolitym składzie narodowościowym. Obecnie Polska należy do tych państw europejskich, w którym mają najniższy odsetek mniejszości stanowiących zaledwie kilka procent. Jedną z najliczniejszych mniejszości są Romowie, których społeczność postrzega negatywnie. Wynika to z ich stylu życia czy zachowania. Mimo to, polska spo-

²¹ J. Ficowski, *Cyganie w Polsce. Dzieje i obyczaje*, Warszawa 1989, s. 76-80.

²² A. Fraser, *Dzieje cyganów*, Warszawa, 2001, s. 226.

²³ *Ibidem*, s.202.

łeczność staje się coraz bardziej otwarta na inne narody. Jednak nie jednokrotnie można spotkać się z nietolerancją. Dlatego bardzo ważne są imprezy kulturalne integrujące różne społeczności. Pozwalają zapomnieć o historii, która dzieliła, a jednocześnie poznać nową kulturę i obyczaje, które mogą być interesujące, a niekiedy fascynujące.

BIBLIOGRAFIA:

1. Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006,
2. Z. Bauman, *Nowoczesność i zagłada*, przekł. Tomasz Kunz, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2009.
3. Z. Bauman, *Prawodawcy i tłumacze*, przekł. Andrzej Ceynowa, wyd. IFiS PAN, Warszawa 1998.
4. B. Burda et al., *Historia 3*, wyd. Operon, Gdynia 2008.
5. A. Jasińska-Kania, S. Łodziński, *Obszary i formy wykluczenia etnicznego w Polsce*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2009.
6. J. Ficowski, *Cyganie w Polsce. Dzieje i obyczaje*, wyd. Interpress, Warszawa 1989.
7. A. Fraser, *Dzieje Cyganów*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2001.
8. J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, wyd. WAiP, Warszawa 2009.
9. T. Paleczny, *Socjologia stosunków międzynarodowych. Zarys problematyki*, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Kraków 2001.
10. Z. Smutek, J. Maleska, B. Surmacz, *Wiedza o społeczeństwie*, wyd. Operon, Gdynia 2003.
11. P. Sztompka, *Socjologia*, Wyd. Znak, Kraków 2009.
12. *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, T. IV, wyd. PWN, Warszawa 1996.
13. Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. N Dz. U. 2005 Nr 17, poz. 141; Dz. U. 2005 Nr 62, poz. 550.

Źródła internetowe:

1. <http://www.msw.gov.pl/portal/pl/61/37/>
2. <http://www.romowie.info/post/charakterystyka-zbiorowosci-romskiej-w-polsce/>
3. <http://www.poland.gov.pl/>